

FIKA 'A' AHI			

FIKA SIVI							

SIVI MA'Ā' E KALASI VALŪ 2019

LEA FAKA-TONGA

PEPA FEHU'I MO E TALI

Taimi: Houa 'e 2 + miniti 10 laukonga

FAKAHINOHINO:

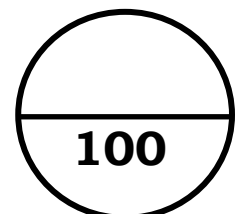
1. 'Oku vahevahe 'a e pepā ni ki he VAHE 'e **ONO** 'o anga peheni.

VAHE	KAVEINGA	MAAKA
I	LAUKONGA MO E TALI FEHU'I	20
II	KALAMA	40
III	MAAU	7
IV	LEA TONGA	12
V	PALŌVEPI	11
VI	FATU TOHI	10
MAAKA FAKAKĀTOA		100

2. Hiki ho **FIKA SIVI** 'i he puha 'oku 'i 'olunga 'i he tafa'aki to'omata'ū pea mo ia 'i he peesi **19**.
3. Tali KOTOA 'a e ngaahi fehu'i 'i he **VAHE I** ki he **VAHE VI**.
4. Tohi'aki 'a e peni pulū pe peni 'uli'uli. Ngāue'aki e peni vahevahé ki he fakatātā pē.
5. Ngāue **MA'Ā** mo **MAAU**.
6. Fakapapau'i 'oku kakato kotoa e peesi **23** 'i ho'o pepa sivi'. 'Oku 'ikai ha me'a 'i he peesi 20-22.
7. Kapau te ke fie ma'ū ha pepa pea fakahoko ki he tokotaha le'o sivi.

KĀTAKI 'O TĀNAKI HO'O PEPA SIVI' NI KI HE FAISIVI' 'I HE 'OSI 'A E SIVI'.

MAAKA FAKAKĀTOA

VAHE I:**LAUKONGA MO E TALI FEHU'I****(MAAKA 20)****TALANOA I****(Maaka 10)**

Lau e kongā tohi' ke mahino pea tali 'a e ngaahi fehu'i 1-5.

KUONGA PULE 'A SIAOSI TUPOU II

1. Na'e fakanofa 'a Siaosi Tupou II ko e Tu'i 'o Tonga 'i he 'aho 18 'o Ma'asi 1893 hili ia 'a e hala 'a Siaosi Tupou I 'i he 'aho 18 'o Fepueli 1893.

- Na'e faka'ilonga'aki 'a e kuonga pule fakatu'i 'a Tupou II' 'a e ngaahi faingata'a ko eni: Ko e taimi foki eni 'o e faingata'a'ia fakalotofonuá
5. koe'uhi ko e ngaahi vā 'i he hou'eiki mo e kau taki 'o e fonuá. Ko e taimi 'o e faingata'a fakapa'anga pea mo e taimi 'o e fetō'aki 'i he vā 'o Tonga mo Pilitāniá.

- Na'e **pului** mai 'a e ngaahi faingata'a 'e ni'hi mei he kuonga pule 'o Tupou I 'a ia na'e fakahifo ai 'a e palēmiá, Misa Peika, pea fakafolau atu ki
10. Nu'u Sila 'e he Talafekau Lahí. Na'e fepaki 'a e ngaahi fokotu'utu'ū mo e tu'utu'uni 'a Misa Peiká mo e hou'eiki tokolahi 'i Tongá, 'o kau ai mo e kau ngāue fakamisinale Uēsilianá. Ko kinautolu ia na'a nau fakahoko 'a e lāunga ki he talafekau lahí pea ki he kuini 'o Pilitāniá.

- Na'e 'ilonga 'a e faingata'a'ia 'a e pule'angá 'i hono toutou fetongi 'o e
15. palēmiá mo e hou'eiki 'o e Kapineti. Na'e toutou ala'aki ia 'e Pilitānia ke fai ai 'a e fetongi mo e fakalelei ko iá.

Na'e fetongi 'a e faingata'a'ia 'a e pule'angá 'i hono toutou fetongi 'o e palēmiá lolotonga 'a e ta'u 'e uofulu mā nima (25) 'o e pule fakatu'i 'a Tupou II.

20.	Viliami Tuku'aho	1890 – Nōvema 1893
	Siosāteki T. Veikune	Nōvema 1893 – Tisema 1904
	Fatafehi Tu'ipelehake	1904 – 1905
	Sione Mateialona	Sanuali 1906 – 'Okatopa 1912
	Sosiua Polutele Tu'ivakanō	'Okatopa 1912 – 1923

25. Neongo na'e tu'o ua hono fakahifo 'e he talafekau lahi Pilitāniá 'a e palēmiá pea mo fokotu'utu'ū fo'ou 'a e Kapineti, ka na'e kau ai pē ki hono fakapa'anga 'o e pule'angá ke toe lele lelei. Na'e 'ikai fiemālie 'a e Tu'i pea mo 'ene fa'ahí 'i he fa'a kau mai 'a e talafekau lahi Pilitāniá ki he fakalele 'o e pule'angá, ka koe'uhí na'e ivi lahi ange 'a Pilitānia ke poupou'i 'a 'ene talafekau lahí. Na'e pau ai ke tukulolo 'a Tupou II ki he ngaahi
30. fokotu'utu'ū 'a Pilitāniá.

(To'o mei he Ta'u Teau)

NGAAHI FEHU'I:

1. Tohi mai 'a e 'aho mo e ta'u pea mo e māhina na'e hala ai 'a Siaosi Tupou 'Uluaki.

(maaka 1)

2. Fakamatala'i mai 'a e ngaahi me'a lalahi na'e hoko 'i he kuonga ne pule fakatu'i ai 'a Tupou II.

(maaka 2)

3. Tohi mai 'a e 'uhinga 'o e **pului** (laine 8) 'i he'ene hā 'i he talanoā.

(maaka 1)

4. Fakamatala ki he 'uhinga na'e ala mai ai 'a Pilitānia ke tokoni'i hotau ki'i Pule'anga?

(maaka 2)

5. Tohi mai 'a e hingoa 'o e Palēmia faka'osi 'i he lolotonga e pule 'a Tupou I

(maaka 1)

6. Fakamatala'i mai 'i he **lea pē 'a'au** 'a e ngaahi lelei 'o e kau mai 'a e talafekau lahi Pilitāniā ki hono fakalele hotau ki'i fonuā

(maaka 3)

P.4

3	

TALANOA II**(Maaka 10)**

Lau ‘a e talanoa ko ‘enī ke mahino pea tali‘aki ‘a e fehu‘i 1-5.

KO E TUPU‘ANGA ‘O E TA‘OVALA

1. Kuo a‘u mai enī ki he kuonga ‘o e Ha‘a Tu‘i Tongá, ka na‘e kei vala lou‘akau pē ‘a e kuonga ko iá.

Pea ko e fa‘ahi ta‘u enī na‘e talaki ai ki he kau toutai ‘o Ha‘apai, ke nau teuteu honau ngaahi **alafolaú**, mo ‘enau ngaahi pākeiná, ke nau siu-‘i-

5. moana ha‘anau kato ke nau ō ‘o fakatū‘uta ki he Tu‘i Tongá, ko honau hala ki he katoanga “Inasí”.

Ko ia, ne nau siu takai he ngaahi ‘otu hakau ‘o Ha‘apai ‘o a‘u mai ki Tofua ‘i Lulunga. Na‘e fu‘u keina ‘aupito e siu ‘a e kau toutai ni pea na‘a nau fatufatu ai pē ke nau failā ‘o tukufolau ai leva ki Tongatapu.

10. Mālie ne ‘ikai ha fakatahi-tamaki ‘o e siu na‘e faí, kae pangó ne fangafanga a‘u mai e folau ke kite e motu ko ‘Euá, kuo tō e taufa ‘o fatulisi pea mana. Na‘a nau fāinga holo ai he tō takutaku ‘a e matangi, kae faitangane pē ngāue vaka ‘a e kau kaivaí ni pea nau hao mai ki he motu ko **Malinoá** he na‘e fakahingoa ‘e he kau ‘Uveá ko “Malino-ā” pe ko e “Nonga-ā”. Ko e tu‘a fonua
15. ‘o Malinoá ‘oku fa‘a houhou, pea ko e fa‘a folau mai ‘a e kau ‘Uveá na‘a nau hao mai ki Malinoá kuo nonga ‘a e matangi. Ko e fa‘a folau mai ia ki Tongá ni ki he katoanga Inasí.

Kuo toe taufonua e folau, ka ne nau mei **alangavakā** he vahá. Pea ‘i he‘enau tū‘uta hake ki Mu‘á, kuo nau toe faka‘ise‘isa he feifei‘avale honau vala

20. lou‘akaú ‘i hono halu ‘e he matangi mo e tahi he fakaevaha ne toó.

Na‘e fekau leva ‘e he taki ‘o e kau toutai ko Tuita, ke halahala e lā ‘o e kaliá ke nau vala he kuo ta‘etaau honau valá, ke nau fotu mo ia ki he Tu‘i Tongá. Na‘a nau toki tata‘o hifo e laá ‘i honau vala lou‘akaú, pea nau toki fakatū‘uta ‘enau kató ki he katoangá.

25. Ko e lā ‘o e kaliá he kuonga ko iá ko e loufā pe lau‘ifā, ‘a ia na‘e lālanga pea tui‘aki e kafa. Na‘e faka‘uli pe kaliá ‘aki hono laá, he na‘e ‘ikai ha fohe‘uli ia ‘o e kaliá.....

(To‘o mei he ‘Efinangá)

NGAAHI FEHU'I:

1. Faka'uhinga'i mai 'a e ngaahi lea ko eni ke mahino 'o fakatatau ki he lau 'a e talanoa.

a. alafolau (laine 4)

(maaka 1)

e. Malinoa (laine 13)

(maaka 1)

f. alangavakā (laine 18)

(maaka 1)

2. Tohi mai 'a e fa'ahinga vala i he kuonga 'o e Tu'i Tonga.

(maaka 1)

3. Ko e hā 'a e katoanga na'e fakahoko ne teu ki ai 'a e kau toutai 'o Ha'apai?

(maaka 1)

4. Fakamatala'i mai 'a e faingata'a na'e fepaki mo e kau kaivai Ha'apai i he'enau folau ki Tonga 'eiki.

(maaka 2)

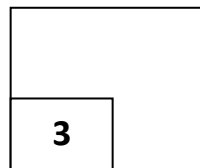
P.6

7	

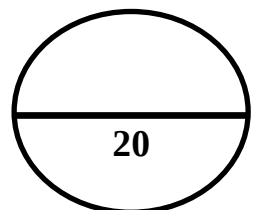
5. Fakamatala'i mai 'i ho'o **lea pē 'a'au** 'a e ngaahi me'a na'e hoko 'i he teu ke fakatū'uta honau halá ki he katoangá.

(maaka 3)

P.7

V.I

VAHE II:

KALAMA

(MAAKA 40)

A. TU'UNGA FAKAKALAMA

(Maaka 8)

Tohi mai 'a e tu'unga fakakalama 'o e lea 'oku laine'i atu 'i he sētesi taki taha.

1. Ko e tokonaki ena ke **'ave** ki kolo.

'ave - _____

(maaka 1)

2. Ko e fale **lahi** 'omautolú.

lahi - _____

(maaka 1)

3. Ko **Sione** pē 'oku 'i 'apí.

Sione - _____

(maaka 1)

4. Kuo 'osi 'ave **'enau** tokonakí.

'enau - _____

(maaka 1)

5. **Kuo** sai e puke 'o si'i fine'eikí.

Kuo - _____

(maaka 1)

6. Ko e **fanga** puaka tokolahi kuo hola mei he 'aá.

fanga - _____

(maaka 1)

7. 'E tuku vave pē 'a e akó **na'a** tō mai e matangí.

na'a - _____

(maaka 1)

8. 'Oku puke **lahi** 'a Sione ko e lahi e fakamomokó.

lahi - _____

(maaka 1)

E. FAKATONUTONU**(Maaka 8)**

Ko e sētesi kotoa pē 'oku 'i ai e fo'i lea 'e taha 'oku hala. Laine'i e fo'i lea halá pea tohi'i e fakatonutonú 'i he feitu'u 'oku faka'atā atū.

1. Na'e mole ha konga si'i 'ene paangá. _____
2. Te nau ō ki nautolu ki he lotú. _____
3. Na'e 'alu 'a Folau mo 'ene fānau ki 'uta. _____
4. Na'e lele lōlōa he pongipongi kae mālōlō he efiafi. _____
5. Tuku atu ki he taimi 'apō ke tau toki talanoa ki ai. _____
6. 'Oku masiva 'aupito ho mau 'apí he me'i kava. _____
7. Ko e hosi mālohi mo'oni eni he toho saliotē. _____
8. Ko e loki mohe 'e ua ma'a moutolu. _____

F. FA'U SĒTESI (Maaka 8)

Fa'u ha'o sētesi lelei 'e **UA** (2) ki he fo'i lea taki taha kae 'uhinga kehekehe.

1. **kaka**

- i. _____

 ii. _____

 _____ (maaka 2)

2. **holo**

- i. _____

 iii. _____

 _____ (maaka 2)

3. **fua**

- i. _____

 iv. _____

 _____ (maaka 2)

4. **fono**

- i. _____

 v. _____

 _____ (maaka 2)

H. LEA KI HE TOKOLAHÍ (Maaka 8)

To e tohi mai 'a e sētesi ko 'enī 'o fakatatau ki he tokolahi 'oku ha'i atu he faka'osinga 'o e sētesi taki taha.

1. Ko e sote enī 'o e tangata'eikī 'oku 'uli. **(tokolahi)**

2. Na'e mālie 'aupito 'a e hiva 'a e kau hiva mei he 'Univēsi 'o 'Okalanī. **(toko taha)**

3. Te u 'alu ki he'emaui fakatahá. **(tokoua)**

4. Ko e tamaiki lea mo'oni ki he'enau faiakó. **(tokotaha)**

5. Ko e malanga mālie mo'oni na'a ku fakahokó. **(tokolahi)**

6. Ko 'enau tangí ko e lahi e molé ka 'oku nau kei fiefia pē. **(toko taha)**

7. Ko e kītakī 'oku tupu mei ai e ikuná. **(tokolahi)**

8. Te na fononga kinaua he kuo po'uli. **(tokolahi)**

I. SAPUSEKI**(Maaka 8)**

Lau ‘a e ngaahi sētesí ke mahino, **laine‘i** ‘a e sapusekí pea **seakale‘i** e veape ‘o e sētesí taki taha.

1. Na‘e ikuna ‘e he timi ‘akapulu ‘a Nu‘u Sila ‘a e timi ‘a ‘Aositeleliá.

(maaka 2)

2. ‘Okú ne fiefia ma‘u pē ke ‘uluaki a‘u ki he akó.

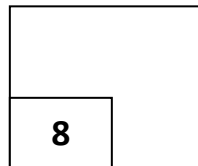
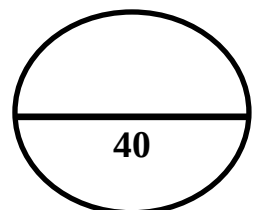
(maaka 2)

3. Na‘á ku fanongo he malanga ‘a Sioné.

(maaka 2)

4. Na‘e taa‘i ‘a Sione ‘e he kau Sōtiá ko e kaka ‘i he mala‘e ‘o e Tu‘í.

(maaka 2)

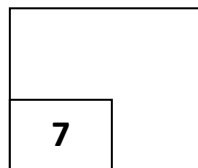
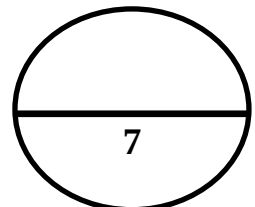
P.12**V.II**

VAHE III:**MAAU****(MAAKA 7)**

Fa'u ha'o maau ki he kaveinga ko ení. Ko ho'o māú ke veesi 'e **UA** (2) kae taki laine 'e fā (4).

Kaveinga:**Mahu'inga 'o e Talangofuá**

'ELIA	1	2	3
Fakahinohino			
Founga Fakapunake			
Kakano			
Lea Tonga			
MAAKA FAKAKĀTOA			

P.13**V.III**

VAHE IV:**LEA TONGA****(MAAKA 12)****A. FAKATAUHOA****(Maaka 6)**

Tohi mai 'a e mata'itohi 'o e tali 'oku **'uhinga tonu** 'i **TO'OMATA'Ú** 'i he tafa'aki 'oku faka'atā atu 'i **TO'OHEMA**.

TO'OHEMA**TO'OMATA'U**

1. _____ hōfangahau

A. Ko e 'a'alo mo e failā e vaká.

2. _____ hokotaki

E. Havala 'a e fakakaukau.

3. _____ hu'apeau

F. Kato fa'o'anga ngahau.

4. _____ 'ipi'ipi

H. Ngako 'i ha fo'i niu.

5. _____ foefoelua

I. Toto 'o e fonu.

6. _____ fekāmaaki

K. Poto fakanatula.

L. Tautuku e mānava ke mate ha taha.

E. FA‘U SĒTESI (Maaka 6)

Fa‘u ha‘o sĕtesi ‘o ngāue‘aki ‘a e ngaahi lea Tonga ko ‘enĭ ke tonu hono ‘uhingā.

1. **ha‘ao**

(maaka 2)

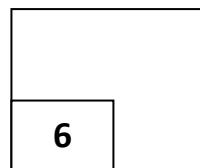
2. **kekena**

(maaka 2)

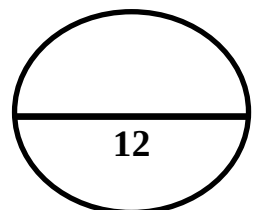
3. **fangatuki**

(maaka 2)

P.15

V.IV

VAHE V:**PALŌVEPI****(MAAKA 11)**

A. Tohi mai ‘a e palōvepi ‘oku fe‘unga taha mo e fakamatalá. **(Maaka 7)**

1. Ko e ngāue hoto nimá ‘oku fie ma‘u ke te loto‘aki kae lava ke ola lelei.

(maaka 1)

2. ‘Oku mama‘o e fonongá ka kuo pau pē ke a‘u ki he feitu‘u ko iá neongo ‘ete fu‘u sino.

(maaka 1)

3. Ka tufa ha me‘akai ke fai ha ma‘u me‘atokoni pea ‘ikai fe‘unga ‘a e me‘a ‘oku ‘omi kiate kitá, ‘oku mo‘oni e Palōvepi ko e

(maaka 1)

4. Ko e hala ha ngāue ke ma‘u ha me‘a ke kai ka ko e toko taha vale he ngāué ‘okú ne tali pē ke kai.

(maaka 1)

5. Ko ha taha fofonga faka‘ofa‘ofa

(maaka 1)

6. Ko ha ngāue 'oku fai'aki 'a e kotoa hoto ivi.

(maaka 1)

7. Ko e nifi ko e ki'i me'a si'isi'i ko e nafā ko e me'a ia 'oku lahi.

(maaka 1)

- E.** Fakamatala'i mai e 'uhinga 'o e ongo palōvepi ko eni pea 'omai mo ha fo'i palōvepi 'oku na 'uhinga tatau. **(Maaka 4)**

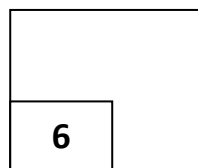
1. Moa lo'oa

(maaka 2)

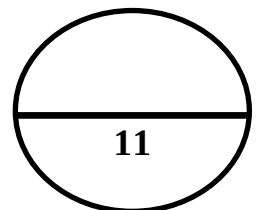
2. Hangē ha tavake tā mafua.

(maaka 2)

P.17

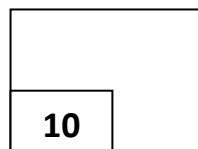
V.V

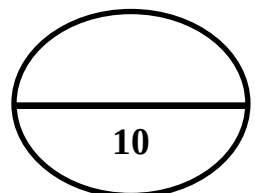
[illegible]

Taukei	3	2	1	0	NR
Talateu					
Kakano					
Fakamā'opo'opo					
Lea Tonga / Palōvepi					
Kalama					

P.19

V.VI

'OKU 'IKAI HA ME'A 'I HE PEESI KO 'ENI'.

‘OKU ‘IKAI HA ME‘A ‘I HE PEESI KO ‘ENI’.

‘OKU ‘IKAI HA ME‘A ‘I HE PEESI KO ‘ENI’.

FIKA SIVI									

LEA FAKA-TONGA

2019

(KI HE TOKO TAHA MAAKA SIVI' PĒ)

VAHE	MAAKA	MAAKA FAKALELEI	KĀTOA
I LAUKONGA MO TALĪ FEHU'I			20
II KALAMA			40
III MAAU			7
IV LEA TONGA			12
V PALŌVEPI			11
VI FATU TOHI			10
MAAKA FAKAKĀTOA			100